

Ще одні важливі вибори в Європі

Стоячи на сторожі прав людини та демократії, Рада Європи слугує «сумлінням Європи». Цього року вона може опинитися на роздоріжжі.

У червні відбудуться вибори до Європарламенту. Але по той бік річки від Європейського парламенту в Страсбурзі, у «Палаці Європи» Ради Європи, на передній план виходять три ключові постаті в інших важливих європейських виборах: Дідьє Рейндерс, Ален Берсе та Індрек Саар. Саме від їхніх кандидатур на посаду Генерального секретаря Ради Європи може залежати те, як саме уряди та європейські політичні партії розподіляться по ключових посадах та якою буде цього року роль організації на європейській та міжнародній арені.

Рада Європи, яку постійно не розуміють і недооцінюють, – міжнародна організація, яка повністю незалежна від Європейського Союзу. Вона досі залишається в тіні структур з подібними назвами – Європейської ради (яка складається з голів держав та урядів країн ЄС) та Ради ЄС (яка складається з міністрів національних урядів країн ЄС). Заснована в травні 1949 року, вона стала першою повоєнною організацією в Європі. Сьогодні Рада Європи налічує 46 членів: всі країни – члени ЄС і всі європейські держави, включно з Туреччиною, та за винятком Білорусі та Косова, є членами організації.

Беззубий тигр?

Попри історичну важливість Ради Європи і запровадження новаторських стандартів, таких як Європейська конвенція з прав людини, яка закріпила вичерпний перелік основних прав людини в державах – членах Ради і створила унікальну можливість для боротьби з порушеннями прав людини, останніми роками її вплив зменшується, натомість наростає критика. Її називали «беззубим тигром», і загалом здавалося, що організація почала відставати, особливо в порівнянні з ЄС.

Але поворотний момент вторгнення Росії в Україну повернув Раду Європи в центр уваги міжнародної політики. Безпрецедентне виключення Росії з організації в березні 2022 року дало світові однозначно зрозуміти: Рада Європи рішуче налаштована захищати свої фундаментальні принципи. Це політичне зрушення наново продемонструвало важливість організації та її роль як ключового майданчика для діалогу – для України, Західних Балкан і Кавказу.

Танок велетнів: Рада Європи та ЄС

Відносини між ЄС і Радою Європи нагадують непростий танок на важливих, але різних дипломатичних рівнях. Рада Європи, старша та досвідченіша танцівниця, справедливо пишається своєю незалежністю та багатим репертуаром заходів із захисту прав людини, сприяння верховенству права та зміцнення демократії. Не маючи ані суверенних прав, ані законодавчої влади, вона є беззаперечним майстром у розробці конвенцій, які, своєю чергою, потім мають ратифікувати держави – члени Ради. ЄС, молодший і динамічніший партнер у цьому танці, рухається з економічною та політичною силою. На перший погляд видається, що в цій хореографії Раді Європи часто доводиться коритися тому, куди її веде ЄС.

Але ЄС, сфера заходів якого розширилась завдяки Лісабонській угоді, регулярно посилається на спільні стандарти та використовує механізми дотримання правил та контролю, такі як спостереження за виборами з боку Ради Європи. Таким чином, Рада Європи забезпечує норми та стандарти, тоді як ЄС використовує свою політичну та економічну силу, щоб забезпечити їх виконання у своїх зовнішніх відносинах.

У нинішній політичній хвилі Рада Європи стикається з дедалі меншою повагою до демократичних правил і конституційних принципів

Європейський суд з прав людини в Страсбурзі сяє як перлина верховенства права, хоча він і перевантажений тисячами справ. Всупереч поширеній думці, цей Суд – гострий меч в арсеналі Ради Європи, яка слугує охоронцем прав людини в Європі. Про гостроту його леза свідчить те, що всі 46 держав-членів ратифікували Європейську конвенцію з прав людини, а це означає, що рішення Суду є обов'язковими для виконання всіма цими державами та урядами.

Яскравий приклад – рішення у 2021 році під умовною назвою «Нагляд Старшого брата» щодо Великої Британії. Суд ухвалив рішення, що масове стеження з боку британської розвідки порушує право на приватне життя та свободу вираження думок. Це рішення мало далекосяжні наслідки для практики стеження в Європі та запровадило нові стандарти тонкого балансу між міркуваннями національної безпеки та громадянськими свободами – так званий «беззубий тигр» показав себе затятим захисником прав людини. А давні погрози прихильників жорсткої лінії в Партії торі британського прем'єр-міністра Ріші Сунака вийти з організації лише підтверджують її вплив у повсякденній політиці.

Однак у нинішній політичній хвилі Рада Європи стикається з дедалі меншою повагою до демократичних правил і конституційних принципів. Це стає особливо очевидним, коли країни-члени просто ігнорують рекомендації, активно перешкоджають розслідуванню ситуацій з правами людини або просто не виконують рішення Суду з прав людини. Яскраві приклади – такі країни, як Угорщина, Туреччина і донедавна Польща. Окрім багатьох практичних запитань, це також викликає більш фундаментальні питання, зокрема: скільки порушень норм і правил організації допустимі, поки не буде остаточно підірвано довіру до Ради Європи?

Визначення курсу на майбутнє

На тлі такого хаосу цього року Парламентська асамблея обере нового Генерального секретаря Ради Європи. З 2019 року на цій посаді перебуває хорватка Марія Пейчинович-Бурич, яка відповідає за зовнішнє представництво, стратегічне планування, програмну діяльність і бюджет Ради Європи. Зараз про намір брати участь заявили три кандидати: комісар ЄС з питань юстиції бельгієць Дідьє Рейндерс, колишній президент Швейцарії Ален Берсе і колишній міністр культури Естонії Індрек Саар, нині член Парламентської асамблеї. На наступному етапі Комітет міністрів проведе співбесіду з кандидатами в березні 2024 року та надасть рекомендацію Парламентській асамблеї.

Інші важливі кроки для майбутнього Ради Європи були зроблені ще в січні 2024 року. У другому турі голосування Парламентська асамблея обрала ірландця Майкла О'Флаєрти новим уповноваженим з прав людини, а грека Теодороса Русопулоса – новим президентом Парламентської асамблеї. У своїй інавгураційній промові Русопулос чітко дав зрозуміти, що, окрім України та боротьби зі злочинами, скоєними в Європі, головним пріоритетом буде підвищення впізнаваності організації.

2024 рік, безсумнівно, буде вирішальним для Ради Європи. Хоча вибори нового генерального секретаря можуть привернути менше уваги, ніж вибори до Європейського парламенту, вони все одно мають величезне значення.

Обрання генерального секретаря в червні та його вступ на посаду у вересні 2024 року – це аж ніяк не просто формальність. Це матиме вирішальний вплив на майбутнє Ради Європи. У той час, коли вплив авторитарних режимів зростає, а підвалини демократії та прав людини хитаються, Рада Європи має прагнути бути чимсь більшим, ніж символічним оплотом. Перед нею стоять завдання – утвердити себе як незамінний оплот в боротьбі за права людини та демократію і підвищити своє стратегічне значення. Як їй досягти успіху?

Один варіант – швидкий розвиток цифровізації, в якому Рада Європи вже відіграє ключову роль. Переглядаючи конвенцію про захист даних, Рада Європи гарантує, що сучасні питання, такі як великі дані та системи спостереження на основі штучного інтелекту, розглядаються з міркувань захисту конфіденційності та основних прав громадян. Організація також наближається до завершення переговорів щодо конвенції стосовно штучного інтелекту, яка забезпечить прозорість використання ШІ як у державному, так і в приватному секторах, і так, щоб уникнути при цьому порушень прав людини.

Ще один приклад – адаптація до нових форм кіберзлочинності. Враховуючи збільшення кількості кібератак на критичну інфраструктуру, Рада Європи має створити рамки, щоб допомогти державам-членам посилити їхні стратегії цифрового захисту, поважаючи права громадян. Ці складні завдання, а також злагоджена співпраця між різними інституціями вимагають відповідних фінансових ресурсів, яких зараз явно бракує.

2024 рік, безсумнівно, буде вирішальним для Ради Європи. Хоча вибори нового генерального секретаря можуть привернути менше уваги, ніж вибори до Європейського парламенту по сусідству, вони все одно мають величезне значення. Те, як і за допомогою яких заходів новий генеральний секретар відповідатиме на величезні виклики сьогодення, не лише визначає майбутнє організації, але й потенційно матиме далекосяжні наслідки для всього політичного розвитку Європи.

Переклад з англійської Наталії Сліпенко

Інгмар Науманн

Інгмар Науманн (Ingmar Naumann) — голова відділу комунікацій Фонду ім. Фрідріха Еберта у Страсбурзі. Раніше він був керівником Парламентської групи Соціал-демократичної партії Німеччини в Саарланді.

